

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата філологічних наук, доцента,
доцента кафедри іноземних мов і методики викладання
Бердянського державного педагогічного університету
Каліберди Оксани Олександрівни
про дисертацію Вайнорене Ірини Петрівни
"Когнітивно-семантична експлікація каузальної доміанти *ЕФЕКТ*
в англійській та українській мовах",
подану на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії
зі спеціальності 035 Філологія.
(Київ, 2020. 276 с. + додатки, повний обсяг дисертації – 324 с.)

Сучасні лінгвістичні студії, що характеризуються багатовекторністю та мультидисциплінарністю, спрямовані на пізнання мови як універсального коду, здатного описувати, зберігати та транслювати накопичені людством знання і досвід. Процеси пізнання оточуючого світу, ментальна та мисленнева діяльність, що відбувається у свідомості індивіда, об'єктивуються та вербалізуються саме через мову. Відтак дослідження мови є шляхом дослідження пізнання (через неможливість повного розмежування когнітивних і мовних структур).

У рецензованій роботі, виконаній у царині когнітивної лінгвістики, розглядаються мовні форми, які "омовлюють" уявлення про каузальну доміанту *EFFECT / ЕФЕКТ* у свідомості англійців та українців, що задіяні в процесі пізнання та осмислення світу, виявляються специфічні та загальні характеристики таких форм через призму текстів різного професійного спрямування та електронних корпусів текстів. Отже, актуальність представленої дисертації не викликає сумнівів з огляду на розв'язання в ній низки важливих теоретичних питань, пов'язаних із: 1) встановленням засобів пізнання з метою лінгвістичного картування фрагменту дійсності різними етносами; 2) визначенням способів омовлення результатів когнітивної діяльності людини; 3) реконструкцією структур пізнання на

матеріалі неблизькоспоріднених мов (англійська, українська); 4) застосуванням корпусного підходу задля підвищення вірогідності та об'єктивності отриманих результатів.

Завдання, які ставить дисертантка для досягнення мети, чітко продумані. І. П. Вайнорене досліджує способи і засоби когнітивно-семантичної експлікації каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах, зосереджуючись на матеріалі текстів різного професійного спрямування та електронних корпусах текстів; формулює теоретичні засади щодо інтерпретації каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* у сучасній лінгвістиці; розробляє методологічну базу дослідження пропозиційно-змістової та структурної складових каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* із встановленням відповідних прототипів; виявляє когнітивно-семантичну та структурну специфіку експлікації каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* на матеріалі лексикографічних джерел; визначає специфіку когнітивно-синтаксичної експлікації каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* в англійських та українськомовних текстах; встановлює типи ефекту в атрибутивних колокаціях з лексемами *effect, result, consequence* на матеріалі Британського національного корпусу і з лексемами *ефект, результат, наслідок* на матеріалі Корпусу української мови.

Наукова новизна аналізованої праці полягає, насамперед, у тому, що вперше досліджено когнітивно-семантичну експлікацію каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* у неблизькоспоріднених мовах (англійська, українська) на основі функціонування вербалізаторів *effect* та *ефект* на матеріалі текстів психологічного та економічного спрямування із подальшою верифікацією в Британському національному корпусі та Корпусі української мови.

Авторка уточнює поняття *каузальної домінанти*, яке інтерпретує як конститuent каузального комплексу (ментально-логічного конструкту), та

вводить поняття *когнітивно-семантична експлікація*, під яким розуміє варіанти вираження будь-якого значення (змістового наповнення на когнітивно-семантичному / когнітивно-синтаксичному рівні), що пов'язано з розвитком пізнавальної діяльності людини.

Дисертантка визначає пропозиційно-змістове наповнення та структурні схеми варіантів синтаксичного концепту КАУЗАЛЬНІСТЬ, що об'єктивують каузальну доміанту *EFFECT / ЕФЕКТ*, встановлює типи ефекту на базі лівобічних атрибутивних колокацій з лексемами *effect, result, consequence* та *ефект, результат, наслідок*, застосувавши методи корпусного дослідження лінгвістичного матеріалу.

Дисертаційне дослідження має логічну структуру і складається з анотації двома мовами, списку опублікованих праць авторки, вступу, п'яти розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної наукової літератури (312 позицій, з яких 71 – іноземними мовами) та 7 додатків.

У першому розділі наукової роботи "Когнітивно-семантичні засади вивчення способів експлікації каузальної доміанти *EFFECT / ЕФЕКТ* у зіставній лінгвістиці" (с. 35-124) всебічному аналізу підлягає категорія каузальності, що репрезентується каузальним комплексом у вигляді ментально-логічного конструкту, який об'єктивується синтаксичним концептом КАУЗАЛЬНІСТЬ і на мовному рівні вербалізується лексичними одиницями, пов'язаними змістом і розташованими у певній послідовності.

Дисертантка ретельно досліджує і визначає базове поняття розвідки *експлікація* на тлі таких суміжних термінів, як *реалізація, репрезентація, об'єктивація і вербалізація*, аргументуючи семантичну різницю і невимушено підводячи до пояснення запропонованого терміна *когнітивно-семантична експлікація*, яке одночасно тлумачиться як механізм формування глибинних і

поверхневих структур з їх варіативністю, як процес, що призводить до розкриття змісту певної єдності, і як варіант вираження будь-якого значення.

Каузальна домінанта *EFFECT / ЕФЕКТ* аналізується в англійській та українській мовах з боку словотворення, частиномовної експлікації, когнітивно-синтаксичної експлікації, етимології, що дозволило виявити спільні риси та встановити етноспецифічні властивості, окреслити аналогічність архетипних уявлень про *ефект* в досліджуваних мовах.

Заслугує на позитивну оцінку застосування корпусного підходу до досліджуваного матеріалу, що надає можливість не лише вивчати лексичні одиниці, а й отримувати дані про частоту словоформ, лексем, граматичних категорій, принципи сполучуваності лексичних одиниць, верифікацію окремих колокацій. Зокрема, аналіз колокаційної потенції лексем *effect* та *ефект* в англійській та українській мовах сприятиме покращенню якості перекладу.

Другий розділ роботи "Методологічна база дослідження каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ*" (с. 125-146) містить формулювання теоретико-методологічних положень, покладених в основу дослідження. Аналізуються сучасні методологічні принципи та підходи у вивченні каузальних доміант, серед яких перевага надається антропоцентрично-антропокосмічному та корпусному підходам до матеріалу дослідження. Узагальнюються методи зіставно-типологічних досліджень конструктів когнітивно-синтаксичної природи, описуються етапи дослідження експлікації каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах.

Імпонує в цьому розділі те, як авторка чітко та послідовно описує основні етапи дослідження та методи аналізу каузальної домінанти *EFFECT / ЕФЕКТ* на різних стадіях виконання наукової розвідки.

У третьому розділі дисертації "Когнітивно-синтаксична експлікація каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у текстах психологічного спрямування" (с. 147-164) подано аналіз пропозиційно-змістової та структурної складових каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англомовних та українськомовних текстах психологічного спрямування, встановлено універсальні та характерні одиниці в обох мовах. Опрацьований матеріал дозволив виявити диференційні типи каузальних семем (155 – англійська мова, 26 – українська мова), визначити їх формальні складові у вигляді структурних схем (18 – англійська мова, 11 – українська мова).

У четвертому розділі "Когнітивно-синтаксична експлікація каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у текстах економічного спрямування" (с. 165-195) представлено пропозиційно-змістову та структурну складові каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* в англомовних та українськомовних текстах економічного спрямування із виявленням спільного і відмінного для двох мов. Результати узагальнено в поданих реєстрах: диференційних типів каузальних семем (312 – англійська мова, 108 – українська мова) і структурних схем (28 – англійська мова, 18 – українська мова).

У п'ятому розділі "Когнітивно-синтаксична експлікація каузальної домінанти *EFFECT* / *ЕФЕКТ* у корпусах англійської та української мов" (с. 196-238) дисертантка аналізує колокації з лексемами *effect*, *result*, *consequence* у Британському національному корпусі та колокації з лексемами *ефект*, *результат*, *наслідок* у Корпусі української мови. Авторкою було виявлено 25 типів з лексемами *effect* та *result*, а з лексемою *consequence* – 22 типи. В українській мові для всіх трьох лексем *ефект*, *результат* і *наслідок* універсальними є 10 типів. Розподіл за типами відбувався на основі аналізу словникових дефініцій та компонентного аналізу.

І. П. Вайнорене переконливо доводить, що для англійців і українців основним є важливість оцінки ефекту та його результативності. Одночасно підкреслюється, що в англійськомовних текстах більшої уваги приділяється ступеню значущості ефекта, а в українськомовних – більшої ваги набуває ступінь означеності ефекта.

Наведені у заключному розділі кількісні підрахунки свідчать про ретельність наукового пошуку, здійсненого Іриною Петрівною Вайнорене, її намагання врахувати всі нюанси предмета дослідження і водночас представити узагальнену картину описуваного фактичного матеріалу.

Висновкова частина дисертаційного дослідження узгоджена з визначеними у вступі завданнями.

Переходячи до обов'язкової критичної частини відгуку, хочу наголосити на загальному позитивному висновку щодо обговорюваної роботи, проте, аналізуючи роботу І. П. Вайнорене, хотілося б висловити і деякі міркування, уточнення та побажання.

1. Описуючи джерельну базу дисертації та фактичний матеріал дослідження, здобувачка вказує словники різних жанрів (тлумачні, навчальні, енциклопедичні, етимологічні, перекладні, термінологічні), підкорпуси наукових текстів Британського національного корпусу та підкорпуси наукових і публіцистичних текстів Корпусу української мови. У тексті роботи у Розділі 3 (с. 147), Розділі 4 (с. 165) зазначено, що дослідження відбувалось на матеріалі текстів психологічного та економічного спрямування відповідно, а у Розділі 5 (с. 195) – на матеріалі підкорпусів двох корпусів BNC і Mova.info. На нашу думку, процедура відбору фактичного матеріалу потребує більш детального пояснення. Чим зумовлене звернення до текстів саме економічного і психологічного спрямування? Чому використано власне

підкорпуси наукових текстів BNC та наукових і публіцистичних текстів Mova.info?

2. Дисертанткою вводиться поняття *когнітивно-семантична експлікація* (с. 28, с. 45, с. 240), під яким у межах дослідження розуміється: "1) механізм формування глибинних (когнітивно-семантичних) і поверхневих структур (структурних схем) з їх варіативністю; 2) процес, що призводить до розкриття змісту певної єдності, при цьому її складові, набуваючи самостійності, можуть відрізнитись одна від одної; 3) варіанти вираження будь-якого значення / змістового наповнення на когнітивно-семантичному рівні в одній або різних мовах". На наш розсуд, подане здобувачкою тлумачення нового терміну є доволі полісемантичним, що суперечить самій природі термінологічного поняття бути точним, однозначним і чітко окреслювати спеціальне поняття будь-якої науки. Чим можна пояснити таку розгалуженість дефініції?

3. Велика кількість аббревіатур дещо ускладнює сприйняття тексту дослідження.

У підсумковій частині відгуку зазначимо, що рецензована дисертація – самостійна завершена наукова робота, яка узагальнює та систематизує погляди мовознавців на категорію каузальності. Вперше каузальна домінанта ЕФЕКТ досліджена з боку когнітивно-семантичної експлікації у неблизькоспоріднених мовах. Аналіз способів експлікації каузальної домінанти ЕФЕКТ на когнітивно-синтаксичному та когнітивно-семантичному рівнях на матеріалі текстів психологічного та економічного спрямування дозволив виділити універсальні та специфічні характеристики, укласти типологію колокацій з лексемою *ефект*.

Матеріали дисертації можна використовувати в курсах із зіставної лінгвістики, порівняльної лексикології англійської та української мов,

порівняльної граматики англійської та української мов, порівняльної типології англійської та української мов, практичного перекладу, теорії та практики перекладу, філософії мови.

Вкажемо і на те, що основні результати дослідження пройшли апробацію на міжнародних зарубіжних, вітчизняних та всеукраїнських конференціях, їх представлено в достатній кількості одноосібних фахових публікацій, у тому числі за межами України.

Дисертація Вайнорене Ірини Петрівни "Когнітивно-семантична експлікація каузальної доміанти *ЕФЕКТ* в англійській та українській мовах" заслуговує на присудження її авторці ступеня вищої освіти доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія як така, що відповідає п.9-18 "Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року №167".

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
і методики викладання
Бердянського державного
педагогічного університету

Оксана КАЛІБЕРДА

Підпис Оксани КАЛІБЕРДИ засвідчую

Вчений секретар
Бердянського державного
педагогічного університету,
кандидат педагогічних наук, доцент

Ольга ПОПОВА

